

BREVE ESTUDO DO PARTIDO GALEGUISTA E DOS GRUPOS GALEGUISTAS NA PROVINCIA DE PONTEVEDRA (1931-1936)

Por: Carlos A. Antuña Souto

INTRODUCCIÓN

O desenvolvemento dos movementos nacionais periféricos ten, no discurso de Miroslav Hroch, tres fases delimitadas. Na primeira, cultural, literaria e folclórica, a elite nacionalista adícase a mellorar o coñecemento histórico e a realidade cultural da futura nacionalidade, sen existir aínda un sentimento de nación. Como afirma E. Hobsbawm na súa obra *Nacións e nacionalismo desde 1780, esta fase "no tenía ninguna implicación política, o ni siquiera nacional"*. Os movementos galeguistas do século XIX e principios do XX -provincialismo, rexionalismo, federalismo- foron os que abriron as portas ao recoñecemento da realidade histórica e cultural galega. Seguindo as fases de Hroch, encaixan na primeira. Un longo proceso que se estendeu no tempo, que serviu de base ao que ocorrería en Galicia a partir de 1916 e que coincidiu cun marco político liberal.

Atendendo a esta exposición, parece lóxico que os movementos antes citados non chegaran a concretar unha definición clara de Galicia como ente nacional. A "recuperación" da diferenza foi a base substancial da súa actividade. Non existía aínda un "recoñecemento" da nación Galicia. Serán outros os que, aceptando e reafirmando os postulados dos anteriores, maduraron a idea nacional. Vai aparecendo no seu discurso a consciencia e a interpretación de Galicia como nación. Intentarán trasladar este sentimento e a conciencia nacional ao pobo galego.

As *Irmandades da Fala* e a Asamblea Nacionalista de Lugo de 1918 marcaron a pauta do nacionalismo galego e da entrada do movemento nunha segunda fase ou fase B. Para Hroch, nesta, os activistas patrióticos, desde a súa posición, na meirande parte dos casos, de elite ou minoría dirixente, tratan de facer xurdir a "conciencia nacional". Comezan as campañas políticas en favor desta idea. A aparición do *Partido Galeguista* (PG) e os primeiros anos de actividade supuxeron o punto álxido desta fase. Había que imprimir nas consciencias galegas o ideal de Galicia como nacionalidade. As súas diferencias con outras nacionalidades españolas sustentábanse en caracteres históricos, étnicos, culturais e de lingua. Politicamente, a autonomía era a concreción da singularidade galega no concerto de nacións peninsulares.

O paso da fase B á fase C implica que o nacionalismo deixa de ser maiormente un movemento de elites para se transformar nun movemento de masas. Esta transición representa o momento crucial de todo movemento nacionalista. A homoxeneidade da

que gozaba podía ver afectada con rupturas varias. Esta dinámica tamén afectou ao PG. Así ocorreu coa aparición da *Dereita Galeguista* como consecuencia da colaboración con outras forzas acordada na IV Asemblea e de se implicar decididamente na loita política. A guerra civil frustrou o futuro do movemento nacionalista galego da primeira metade do século XX, impedindo o estudo, neste aspecto, do que pasaría unha vez aprobado o Estatuto de

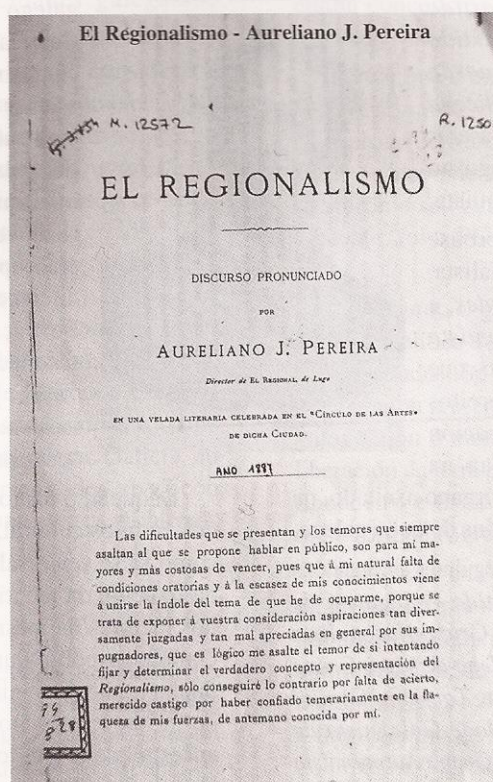
autonomía. ¿Ata onde chegaría o proxecto de *Dereita Galeguista*? ¿Produciríanse máis escisións? ¿Ata cando seguirían no partido aquelas forzas minoritarias que estaban próximas ao separatismo se a autonomía non satisfacía plenamente, e nun tempo máis ou menos breve, as necesidades, ao seu entender, imprescindibles do pobo galego? ¿Cal sería a actitude do propio PG no seu conxunto chegado o momento dun posible goberno galego no que estivesen os nacionalistas? ¿En que tempo o PG proporía a necesidade de aumentar as competencias autonómicas, sabendo que, malia votar favorablemente o Estatuto, este non satisfacía o seu programa?

A guerra civil impediu unha maior concreción nos presupostos teóricos e prácticos do nacionalismo galego e, en particular, do propio PG, representante xenuíno de gran parte das teses nacionalistas galegas. O proceso lóxico de maduración que o partido seguía non se chegou completar. Certamente, este proceso, aínda non concluído, afectaba a todo o nacionalismo galego. Un nacionalismo que nacera cun

certo retraso con respecto ao catalán e, aínda, ao vasco, e non estaba tan definido e estruturado interiormente coma eles. Ademais, a guerra civil tamén imposibilitou unha maior permeabilización de determinados principios de corte nacionalista noutras agrupacións políticas con representación en Galicia.

NACEMENTO DO PARTIDO GALEGUISTA

O ano 1916 foi decisivo na evolución ideolóxica do galeguismo. A aparición do traballo *Nacionalismo gallego. Nuestra afirmación regional* de Antón Villar Ponte e a creación da *Irmandade da Fala* de A Coruña, co seu órgano periodístico oficial *A Nosa Terra* -saído o 14 de novembro- deron unha volta ao panorama "rexionalista" galego e sentaron as bases da concepción nacional de Galicia. Concepción que quedou concretada na Asamblea Nacionalista de Lugo celebrada os días 17 e 18 de novembro de 1918 na que se reuniron todos os persoeiros importantes das diversas *Irmandades da Fala* existentes en Galicia.

Nesta Asemblea apostouse decididamente por considerar a Galicia unha nación. Tiña todas as características esenciais para así a estimar. Galicia era realmente unha nación e, como tal, debía disfrutar dunha soberanía completa, sen atrancos. O dereito que asistía a Galicia conformaríase na correspondente autonomía, cos seus propios órganos de Poder; na autonomía municipal; na cooficialidade dos idiomas galego e castelán; na substantividade do Dereito foral galego... En suma, a autonomía integral da “Nazón Galega” serviría para solucionar os problemas particulares que interesaban de xeito extraordinario á vida do pobo galego

Os anos 1930 e 1931 foron decisivos na concreción do nacionalismo galego. A aparición de grupos definidos en Vigo - *Grupo Autonomista Galego*-, Pontevedra -*Grupo Nazonalista Galego*, *Labor Galeguista*, *Partido Galeguista de Pontevedra*-, Ourense -*Partido Nazonalista Republicano*-, Santiago -*Esquerda Galeguista*-, etc, xunto coa *Federación Republicana Gallega*, na que estaba incluída a ORGA de Casares Quiroga, deron ao panorama político galego un contido substancial de “recuperación” galeguista.

Os días 5 e 6 de decembro de 1931 celebrouse en Pontevedra unha magna Asemblea nacionalista, continuadora das celebradas polas *Irmandades*, e na que quedou constituído o *Partido Galeguista (PG)* como forza unificadora de todos os grupos que andaban a loitar polo recoñecemento dos dereitos de Galicia e da súa autonomía. A nova agrupación viña satisfacer as ansias daqueles que vían na concreción dun partido nacionalista galego o órgano axeitado, na acción e na doutrina, para sintetizar as aspiracións do pobo galego.

Nesta Asemblea constituínte participaron as seguintes agrupacións galeguistas da provincia de Pontevedra: *Partido Galeguista de Pontevedra*, *Labor Galeguista de Pontevedra*, *Grupo Nazonalista Galego de Pontevedra*, *Grupo Autonomista Galego de Vigo*, *Grupo Autonomista de Arbo*, *Grupo Galeguista de Tomiño*, *Comité Nazonalista Republicano de Catoira*, *Irmandade Galeguista de Vilagarcía*, *Xuntanza Nacionalista da Estrada*, *Grupo Autonomista Republicano do Grove*, *Grupo Autonomista Republicano das Neves* e *Grupo Autonomista Galego da Cañiza*.

O reixeitamento do Estado-nación centralizado e autoritario de corte liberal que a Revolución francesa propiciara e que servira de prototipo a outras experiencias europeas, incluída a española, foi unha constante do movemento nacionalista galego. A imposición dunha cultura pública unificada por parte dese Estado centralizado e a institucionalización da nación española como estado chocaba frontalmente cos principios condutores do nacionalismo galego. Galicia era en si mesma unha nación. A comunidade galega, coa

súa especificidade concreta, existía desde sempre. O feito diferencial galego manifestábase nunha totalidade cultural, con idioma, con territorio, con raza, con historia, con relixión singulares. Daquela, un sistema republicano que non recoñecese as variedades nacionais da xeografía peninsular, non resolvería satisfactoriamente as necesidades políticas, culturais e sociais da propia realidade española. A República precisaba ser federal. Non se podía impoñer un único idioma, unha exclusiva cultura, unha uniformidade política para todo o territorio; a diversidade requería un recoñecemento oficial. España, estado plurinacional, só sería posible aceptando as culturas existentes no seu seo e permitindo a súa consideración política.

Antón Losada Diéguez

A postura das principais figuras do nacionalismo galego como Valentín Paz-Andrade, Alfonso D. Castelao, Alexandre Bóveda, ía, paseniamente, conformando unhas bases estruturadas sobre as que asentar a futura actuación do partido nacionalista a construír. Ao ser España, xa que logo, unha entidade rica pola complexidade da súa historia e pola variedade nacional, precisaba asentar o seu porvir no recoñecemento da diversidade, esquecendo toda preocupación uniformista e estimulando a conveniente diferenciación cultural e as corporacións tradicionais. Política e administrativamente interesaba o recoñecemento, recuperación e conservación dese “*hacer propio de cada agrupación étnica*”¹, porque nesta actitude radicaba a esperanza de vitalidade da “cultura española”.

Daquela, o nacionalismo debía desenvolver a súa actividade nos ámbitos cultural, político e económico-social. Resulta certo, como xa se vén resaltando, que o plano cultural foi determinante na fixación da identidade de Galicia e no labor de recuperación dos factores da mesma e na concienciación do pobo galego. Se Galicia dispoñía dun idioma propio, dunha historia singular e dunha tradición lendaria; se posuía un territorio xeograficamente delimitado; se o pobo galego era animado por un “espírito” ancestral do que todos os seus compoñentes eran partícipes, unha *Volksgeist* diferente do resto dos pobos de España; se, en suma, Galicia disfrutaba dunha cultura de seu, facíase imprescindible que a comunidade galega dispuxera de independencia cultural para desenvolver as súas particularidades. O pobo galego non se podía manifestar ao través de elementos culturais alleos; a súa enerxía sustentábase sobre o propio. O estado centralizado e asimilador impedira o crecemento normal dos elementos propios da cultura galega.

¹ ALFAYA, C., “El alma de las regiones” en *El Tea* (Ponteareas), 23-9-1931.

AGRADECEMENTO Á:

XUNTA DE GALICIA

SOCIEDADE ANÓNIMA DE XESTIÓN
DO PLAN XACOBEO

Estas circunstancias persuadiron ao nacionalismo galego da necesidade de autogoberno para Galicia. A defensa, o amparo e desenvolvemento do propio, só se podía facer desde entidades propias. A autonomía política sería o factor decisivo para sacar adiante os intereses de Galicia e do pobo galego. De aí que, ao quedar constituído un partido aglutinador do pensamento nacionalista, fose a reivindicación autonómica a peza clave do seu proceder. A dilación na conquista do autogoberno e a posibilidade de cambio na estratexia provocaron -como xa se apuntou na Introducción- a ruptura dentro do partido. Moitos pensaban que sen un decidido traballo político e de cooperación con forzas de esquerda e autonomistas, non sería posible a autonomía para Galicia; co que a restauración, defensa e desenvolvemento da cultura e especificidades galegas se converterían nunha ilusión.

Desde esta expectativa, o nacionalismo galego consideraba vital a súa misión e o seu traballo para que Galicia, como entidade natural diferente, non “desaparecese”. O nacionalismo galego acusaba ao centralismo, “*sorbedor de las energías regionales*”² e promotor do uniformismo, dos males de Galicia, do esquecemento das tradicións e do carácter galegos, da deslealdade co idioma... Imponíase romper co estado de cousas existente, e aí o nacionalismo achaba a súa expresión, porque “*se inspira na entrana mesma da Terra e da Raza e nos problemas de onte, d’hoxe, de mañán e de sempre*”³. Os nacionalistas considerábanse, como elite dirixente, a forza orientadora de Galicia e do pobo galego na “reafirmación” da súa personalidade, sempre vixiante doutras agrupacións políticas en ben da terra galega. Galicia, ao ser, segundo o discurso nacionalista, unha realidade “viva” con idioma propio, necesitaba resolver por si mesma os seus problemas particulares⁴.

GALEGUISMO E NACIONALISMO

Aínda que ás veces se fala indistintamente de nacionalismo e de galeguismo, faise imprescindible analizar este último concepto, porque ten un significado máis amplo có de nacionalismo e supón un círculo superior no que está englobado o propio concepto de nacionalismo, que naceu das teorías que definían a Galicia como unha nación.

O galeguismo foi o pensamento e o sentimento que caracterizou ao nacionalismo galego. Fundamentábase no ideal de galeguizar ou, mellor dito, regaleguizar os diversos elementos e facetas da vida de Galicia. Este pensamento impregnou todas e cada unha das sensibilidades nacionalistas. A defensa da identidade galega -lingua, costumes, economía, etc.- constituiu o marco dos seus obxectivos. Pouco a pouquiño, o galeguismo foi estruturando un determinado *corpus* doutrinal.

Ao principio, o galeguismo presentou a “recuperación” -restitución- de Galicia desde un ámbito eminentemente cultural. As *Irmandades da Fala* naceron co ideal de xeraren unha cultura

en galego. O idioma foi, pois, o valor esencial dentro da dinámica regaleguizadora propia. Desde esta posición, pódese afirmar que as *Irmandades* conformaron o xerme básico do nacionalismo galego. Resulta certo que aínda a súa estrutura teórica non estaba totalmente concretada⁵, pero dérase xa o primeiro paso no camiño a seguir.

Con posterioridade, atendendo a unha evolución lóxica dentro do movemento galeguista, a unha maior concreción nos seus postulados e á necesidade de dar saída política aos obxectivos propostos, o galeguismo sentiu a obriga de organizar un partido político de corte republicano e galeguista. Un partido capaz de recoller no seu seo todos os “*latidos del alma gallega*”⁶. Tratou de ser o galeguismo, xa que logo, un movemento político-cultural, cunha concepción de pensamento e política máis axustada ás realidades de Galicia.

Aínda que a meirande parte dos galeguistas se incorporaron á disciplina dese partido englobador de sensibilidades, do galeguismo derivaron outros movementos nacionalistas. Realmente, todos os movementos de corte nacionalista aparecidos en Galicia recibiron o seu zume do corpo de doutrina do galeguismo. Non obstante, foi o *PG* quen acadaría a máxima representación nese eido.

Aceptando o galeguismo como un movemento de reforma cultural, política e social, no seu interior apareceron determinadas sensibilidades. Se ben foi un movemento conservador en canto que intentou preservar os elementos tradicionais da especificidade galega, non é menos certo que moitos dos seus postulados de liberación da terra para os labregos, de determinar un novo sistema financeiro e fiscal para Galicia, de autogoberno... constituían unha forma progresista de reivindicación.

Hai que ter en conta, tamén, que o problema do restablecemento da lingua propia supoñía, para o movemento, unha chamada á liberdade de Galicia. Os galeguistas vían no idioma un medio de comunicación, de innovación e de expresión da propia cultura que abranguía a todas as actividades. Pero, ponderaban, así mesmo, a lingua como un instrumento de dominio. Pola lingua, Castela dominara a Galicia⁷. A recuperación do idioma galego constituía un sinónimo de liberación.

Foi, pois, o galeguismo un pensamento-sentimento que paseniñamente deu soporte a unha ideoloxía e se estruturou en doutrina; ideoloxía e doutrina que serviron de fundamento ao nacionalismo galego e permitiron a creación dun partido nacionalista, o *PG*.

O galeguismo, ademais, atribuíuse unha misión moralizante e moralizadora da sociedade, lonxe de todo caciquismo e corruptelas que arrasaban os ámbitos sociais, económicos e políticos da época. Desde este posicionamento, tratou de exercer a súa influencia nas diversas áreas da vida galega cunha dobre

⁵Véxase “Os xantares de Faro de Vigo” entrevista de Xesús FRANCO a V. PAZ-ANDRADE, en Faro de Vigo, 2-1-1983, pp. 22-23.

⁶Véxase “Ao decorrel-os días” en ANT, 1-2-1931, pp. 1-3.

⁷Véxase “Xaime Isla Couto, novo membro da Real Academia Galega”, entrevista de Rodri GARCÍA a Xaime ISLA COUTO, en La Voz de Galicia (VG), 3-2-1999.

²“Compromiso de Barrantes” en ANT, 1-11-1930, p. 4.

³“Manifiesto dos nacionalistas de Bos Aires” en ANT, 1-11-1930, p. 5.

⁴Véxase ANTUÑA SOUTO, C.A., O galeguismo na provincia de Pontevedra (1930-1936), Sada-A Coruña, Edicios do Castro, 2000.

finalidade: regaleguizar Galicia e encher aquela de bondade e estima. Cómpre lembrar que os galeguistas se autodenominaban “os bos e xenerosos”. Estimaban a decencia e a honradez como consubstanciais ao verdadeiro espírito galego e, polo tanto, o seu traballo debía procurar o beneficio de todos.

A fundación do *PG* significou a entrada de gran parte das forzas galeguistas e nacionalistas na fase política. Integrou un amplo abano de correntes e tratou de levar a súa actividade a todos os planos posibles de identidade nos que se manifestaba a personalidade de Galicia. De aí que non fora un partido político ao uso. Actuaba no plano da historia, da tradición, da lingua, da literatura, da cultura, da economía, da organización administrativa... desenvolvendo actividades e investigacións e aportando propostas e solucións para os problemas que nestes planos se estaban a presentar. Galicia era concebida como realidade presente, como obra futura e, á vez, como un pasado reprimido polo centralismo⁸.

Castelao e Paz Andrade.
Estación de ferrocarril de Pontevedra (1922).
Arquivo familia Paz Andrade.

MILITANCIA LOCAL: OS GRUPOS GALEGUISTAS

Os Grupos galeguistas estaban formados pola militancia de base do *PG*. Podíanse crear Grupos nas localidades nas que houbera máis de dez afiliados. No rural estruturábanse a base de grupos parroquiais, que se axustaban á verdadeira organización social galega, defendida con forza polos nacionalistas galegos. De non haber o número mínimo de socios exixido para a constitución dun Grupo, formarían unha Delegación especial dentro do Grupo ao que pertencían. Os Grupos tiñan plena autonomía no seu réxime interno. Respectábanse, tamén, as actividades individuais dos afiliados, así como as súas crenzas relixiosas e sociais. Si se lles prohibía a dobre militancia política.

A II Asamble, celebrada en Santiago os días 10 e 11 de decembro de 1932, estableceu o Programa de acción para os Grupos Galeguistas do partido. Nel concretábase a táctica a seguir nos planos cultural, político e social desde unha posición tolerante, establecendo que para levaren adiante a súa misión “regaleguizadora”, os Grupos tiñan que formar convenientemente aos seus afiliados para os compenetrar coa cultura galega. Había, así mesmo, que chegar ás masas, dotándoas de sentido galego, base do ideario do partido. A defensa da democracia e da República significaba o camiño correcto para a exaltación do principio da liberdade de Galicia; liberdade que só se conseguiría, dentro do

marco constitucional español, coa autonomía. Acadar esta posibilidade dependía en gran medida do labor de concienciación desenvolvido polo *PG* e, polo tanto, dos seus Grupos Galeguistas espallados polo territorio galego. Para acadar a adhesión popular, cumpría implantar un novo estilo de facer política, máis democrático e próximo a ese pobo ao que se quería “concienciar”. O *PG* debía concebir o seu labor en función das necesidades xerais de Galicia, sen esquecer o estudo e solución dos problemas locais. E neste plano entraba fundamentalmente a actividade dos diversos Grupos. A defensa da autonomía municipal, da personalidade xurídica da parroquia, a formación da poboación rural para participar nas institucións democráticas, a loita contra o caciquismo... foron algúns dos puntos clave que se exixían aos Grupos no seu traballo cotián. O partido, como todo movemento nacionalista nos seus primeiros pasos, considerábase a si mesmo como unha “minoría” directora cunha misión clara: conseguir, a través dunha política galeguizadora, a adhesión ao ideal galeguista do pobo galego. Neste obxectivo, a compenetración e a disciplina dos afiliados eran esenciais.

No plano económico, os Grupos tiñan que exercer unha acción social para lograren unha mellora na vida dos homes e das mulleres do campo e do mar. Era imprescindible un labor de proselitismo dos afiliados nas entidades sociais, económicas e culturais ás que pertencesen. A súa conduta estaría sempre dirixida á galeguización do medio respectivo no que actuaran. A actividade dos Grupos, xa que logo, abarcaría desde a colaboración con centros de investigación e experimentación agrícola, gandeiro e forestal, pasando polo ensino e difusión de novos procedementos de cultivo, ata a difusión do cooperativismo como mellor sistema de traballo e estímulo solidario entre a poboación traballadora galega.

Na III Asemblea (Ourense, xaneiro 1934), Alexandre Bóveda foi elixido Secretario de Organización. Tentou dar maior forza e presenza aos Grupos do partido e reorganizou as cotizacións dos afiliados e as das agrupacións. Nesta Asemblea aprobáronse, tamén, as coutas extraordinarias que os Grupos e Delegacións debían satisfacer para cubrir o déficit producido polas eleccións de 1933.

Celebrada a IV Asamble en Santiago os días 20 e 21 de abril de 1935, Bóveda, que seguía no seu posto de Organización malia estar aínda “destinado” en Cádiz⁹, considerou de vital importancia a constitución de moitos Grupos e a necesidade de facer moita

⁹Os gobernos de centro-dereita que, desde finais de 1933 deica as eleccións de febreiro de 1936, rexeron os destinos do Estado español, frearon o proceso autonómico galego. Tralo intento revolucionario de outubro de 1934, no que non participara o *PG*, Castelao e Bóveda foron trasladados forzosamente a Badaxoz e Cádiz respectivamente.

⁸Véxase ANTUÑA SOUTO, C.A., op. cit.

As zonas e Grupos galeguistas máis considerables en canto a afiliación foron:

Rianxo (A Coruña)	266
Vigo	246
Ourense	167
Santiago	165
Portela-Córgomo (Ourense)	145
A Coruña	135
Pontevedra	117
A Estrada (Pontevedra)	110
Grupo Galeguista de Bos Aires	103

Na provincia de Pontevedra estes foron os Concellos e localidades que contaron con afiliados e Grupos Galeguistas:

Baión-Godos	67
Mondariz-Balneario	215
Godos	71
Pontevedra	117
Baiona	14
Redondela	55
Bandeira (Silleda)	44
Santiso (Lalín)	18
Barro	32
Tomino	1
Buen	73
Tui	12
Campelo (Poio)	24
Guillarei (Tui)	1
Crecente	20
Viascón (Cotobade)	18
A Estrada	110
Lavadores (Vigo)	2
O Grove	47
Vigo	246
Lalín	57
Vilagarcía	27

Sen facer un estudo pormenorizado dos Grupos Galeguistas e Delegacións do partido que actuaron na provincia pontevedresa, fállese necesaría unha incursión no interior dalgun deles. Houbo Grupos que sacaron á luz publicacións periódicas para teren informados aos seus militantes e á cidadanía en xeral. O Grupo de Redondela publicou un periódico, *Terra!;* que alcanzou os oito números. En Vilagarcía de Arousa, a agrupación galeguista sacou *Rotativo* que non foi, posiblemente, máis alá do primeiro número. e logo intentou poner en circulación a folia informativa *Verbo*. Todas estas agrupacións son esenciais para entender mellor a historia do propio PG. O seu labor debe considerarse o traballo a "pé de obra"¹⁶.

propaganda¹⁰. O partido debía abrir á sociedade galega. Os cartéis, os pasquins, os mítines, as conferencias... tiñan que servir como "arma" de comunicación galeguista. Unha circular da Secretaría de Propaganda¹¹ de mediados do ano 1935, levou a Bóveda a sumarse con entusiasmo a ela e a pedir aos Grupos unha participación total na campaña de propaganda galeguista. Propaganda que se concretaba en denunciar os atentados que, segundo o PG, o centralismo, en complicidade cos representantes galegos no Parlamento, estaban a levar adiante sobre a economía de Galicia. Os Grupos tiñan que mostrar xa signos de renovada vitalidade; necesitában Galicia e neste camiño debían absorber as "mellores e máis entusiastas actividades (...), para que ningúna poída contar as nosas arelas"¹².

Bóveda vía nos Grupos e na súa fortaleza a forza de toda a organización do partido. A creación de novos Grupos e Delegacións, coa posibilidade de se estenderen a todos os concellos de Galicia, supoñía na súa configuración partidista un salto cuantitativo, pero tamén cualitativo, dos postulados galeguistas. Chegou a afirmar que "os Grupos e Delegacións son os tentáculos que precisamos para que a labours patríctica do galeguismo, que empezou sendo obra de minorías escolleitas, vaia arraigando no noso pobo e acadando fervor popular"¹³.

O certo foi que o PG en conxunto, como representante case exclusivo do nacionalismo galego, adquiriu desde 1931 ata 1936 unha proxección estimable dentro do panorama político galego; se ben esa importancia non estaba equitativamente repartida por toda a xeografía de Galicia. A afiliación ao partido en 1936 era de 3451 socios. Destes, un 31 % aproximadamente correspondía á provincia de Pontevedra. O PG obtivo, xa que logo, unha dimensión relativamente importante con respecto á militancia doutros partidos republicanos como o PSOE e o Partido Republicano Radical galegos¹⁴.

Hai que remarcar, tamén, a importancia que determinadas personalidades do PG tiveron nas súas zonas de procedencia. Así, a zona de Rianxo (A Coruña), coas Delegacións de Asados e Araño e de onde era natural Castela, chegou contar con 266 afiliados; máis, incluso, que a propia capital, A Coruña, que logrou reunir a 137 militantes e Santiago que non pasou duns 165 socios. Foi o citado Grupo o máis numeroso de toda Galicia, seguido polo de Vigo que contou cuns 246 afiliados.

¹⁰ Arquivo Histórico Fundación Penzol de Vigo (AHFP), Fondo Otero Pedrayo, Nº Caixa 3. En carta manuscrita, datada o 8 de maio de 1935 e escrita desde Puerto Real (Cádiz). Bóveda contestaba a outra de Otero Pedrayo alegrándose da súa decisión de permanecer no PG, e manifestándolle, tamén, a necesidade de crear moitos Grupos e de facer propaganda nos partidos xudiciais.
¹¹ Naquel momento desempeñaba esta Secretaría o afiliado ao Grupo Galeguista de Vigo Xerardo Álvarez Gallego.
¹² BÓVEDA, A., "Cartéis, pasquins, arengas..." en ANT, 8-6-1935, p. 2.
¹³ BÓVEDA, A., "A tarefa dos nosos Grupos e Seccións" en ANT, 11-5-1935, p. 2.
¹⁴ Véxase BERAMENDI, J.G. e NUÑEZ SEIXAS, X.M., *O nacionalismo galego*, Vigo, A Nosa Terra, 1996, pp. 328-329.
¹⁵ Os dous, militantes do PG con domicilio no Concello de Mondariz-Balneario. Un deles, Santos Lago González, afiliárase ao Grupo de Pontevedra; o outro, Enrique Peinador Linés, ao Grupo de Vigo.
¹⁶ Véxase ANTUNA SOUTO, C.A., op. cit.

GRUPO DE PONTEVEDRA

A importancia do Grupo Galeguista pontevedrés quedou demostrada polo labor das personalidades que o formaban e que transcenderon por enriba do propio Grupo. Moitos deles foron dirixentes calificados do PG e impulsores das liñas cultural e política seguidas polo partido. Por iso dedicarse á análise da actuación deste Grupo sería realmente dedicarse ao estudo de cada un dos seus persoeiros destacados. As figuras de Castelao, de Bóveda, de Filgueira Valverde e doutros bosquexaron determinantemente a historia do Grupo e a do partido. Quizais sexa máis acertado significar dous ou tres puntos esenciais da agrupación pontevedresa, porque o resto da súa traxectoria foi a traxectoria das súas grandes figuras.

O Grupo Galeguista de Pontevedra naceu da transformación sufrida polo *Grupo Nazonalista Galego* pontevedrés despois da Asemblea fundacional do PG, que tivera lugar en Pontevedra en decembro de 1931. A meirande parte das súas enmendas presentadas na citada Asemblea foron aprobadas. Así mesmo, as súas aportacións á redacción do Programa mereceron a felicitación da Mesa da Asemblea. De Filgueira Valverde, un dos máis destacados membros da agrupación, foi a redacción do Regulamento para os Grupos.

Tres foron os temas principais que se trataron na primeira sesión deste Grupo pontevedrés trala fundación do PG. Un deles facía referencia a unha comunicación do antigo *Partido Galeguista de Pontevedra* sobre o déficit existente polos gastos das eleccións do ano 1931. Acordouse por unanimidade contribuir a anular o déficit abrindo unha subscripción entre os membros do Grupo.

Outro tema tratado foi a adaptación do Regulamento do Grupo á nova situación e ás condicións impostas polo PG. Decidiuse nomear unha comisión para levar adiante esta tarefa. Por último, estudíase o cambio do calificativo "nazonalista" do Grupo polo máis "*simple e políteco de galeguista*". Aceptouse esta denominación por unanimidade.

A agrupación pontevedresa desenvolveu unha intensa actividade, tanto no plano político coma no cultural e formativo. Organizou conferencias pedagóxicas, cursiños sobre cuestións sanitarias, xiras lúdicas, etc. Promoveu reunións dominicais de controversia acerca do movemento galeguista, da política xeral e da propia localidade e levou adiante un plan de celebracións conmemorativas de gran significado para o movemento nacionalista. Ámáis do Día de Galicia, destacaron aquelas que rememoraban a lebranza do sanguento epílogo da revolución galega de 1846. Revolución que, para o galeguismo, tivera unha

dobre significación: galeguista e liberal. As figuras de Antolín Faraldo e de Miguel Solís eran evocadas como figuras vibrantes da xesta que terminara cos fusilamentos de Carral en A Coruña onde "*finaron doce paladíns d'a liberdade*". Malia o fracaso, a revolución non se podía considerar estéril. Non se debe "*ocultar a importancia que adquiriu o labor dunha parte dos intelectuais galegos que lle conferiu a aquela un sesgo galeguista, pois estableceuse un compromiso fondo coa propia realidade de Galicia*"¹⁷.

Filgueira Valverde, nunha das reunións do Grupo conmemorando estes acontecementos revolucionarios, logo de facer unha descripción de Manuel Buceta del Villar -o caudillo liberal pontevedrés da revolución- destacou o contraste entre os ideais de Faraldo e as intencións dos militares comprometidos co movemento revolucionario, que rematou traxicamente en Carral. Deste feito aprendera a intelectualidade galega, como aprenderan, tamén, aqueles literatos que apoiaran ao caudillo revolucionario, e que desde aquel momento "*fuxe d'a revolución e o pronunciamento para adentrarse no traballo e no estudio*"¹⁸. Estes feitos habíaos que recordar, segundo Filgueira, para que as novas xeracións seguisen o exemplo dos precursores¹⁹ e afondasen cada día no coñecemento da realidade galega. Con esta postura, Filgueira Valverde quería mostrar de xeito significativo o camiño que, ao seu entender, debía seguir o galeguismo: nada de revolucións, de "complicadas" decisións políticas e de liberalismos irredentos. A intelectualidade tiña, como eixo fundamental, que guiar ao pobo galego polo viero da "concienciación"

da realidade galega a través do proselitismo "cultural". Sinteticamente, este foi o pensamento daqueles que, a partir da III e IV asembleas, defenderon a "pureza" do movemento galeguista por enriba de actuacións políticas determinadas. O ámbito cultural debía ser o máis axustado ás esenciais do galeguismo. No plano político cumpría actuar en solitario, libre de ataduras e sen alianzas "perniciosas".

Alexandre Bóveda

¹⁷ ANTUÑA SOUTO, C.A., "Apuntamentos para o estudo do levantamento de 1846 en Redondela" en Boletín nº 1 do Seminario de Estudos Redondeláns (SEREN), 2004.

¹⁸ Arquivo Histórico Provincial de Pontevedra (AHPP), L-7427.

¹⁹ Chamábanse "precursores" aqueles escritores en galego anteriores a Rosalía que se dedicaron á creación literaria e a investigación histórica. Así hai poetas - Xoán Manuel Pintos, Fco. Añón, Alberto Camino -, historiadores - Benito Vicetto, gramáticos - Marcial Valladares Núñez, Xoán Antonio Saco e Arce -, etc. Sentaron as bases do Renacemento pleno galego: Rosalía, Eduardo Pondal e Curros Enríquez.

Todos os 25 de xullo, o Grupo Galeguista de Pontevedra celebraba con gran animación o Día de Galicia. Bombas de palenque, dianas de bandas de música e gaitas, bandeiras galegas... era o marco festivo para a xornada grande do nacionalismo galego. Actos públicos con importantes oradores: Fco. Fernández del Riego, Suárez Picallo, Álvaro de las Casas..., banquetes de confraternidade, festivais deportivos, xiras polo río Lérez e bailes nas sociedades recreativas completaban o cartel de actividades.

A agrupación galeguista pontevedresa actuou, mesmamente, de titora do Grupo a constituír na parroquia de Campelo, no limítrofe concello de Poio. Os traballos realizados nesa zona polo membro do Grupo de Pontevedra Pío Cribeiro facilitaron que entusiastas do galeguismo quixesen constituír unha agrupación do partido nese lugar.

A participación do Grupo de Pontevedra en todo o referente á redacción, aprobación e Plebiscito do Estatuto foi determinante. Fíxéronse reunións para o seu estudo, presentáronse propostas, participouse na súa redacción, etc. Bóveda, que foi o gran artífice do proxecto estatutario, pertencía a este Grupo. Castelao, deputado a Cortes nas Constituintes de 1931 e nas eleccións de 1936, tamén formou parte da agrupación, sendo o seu Presidente nos comezos.

Hai algún outro dato que compre destacar aquí. Neste Grupo estiveron afiliados en 1936 varias persoas que pertencían a concellos distintos do de Pontevedra. Así encontramos que un dos socios de Mondariz-Balneario estaba rexistrado no Libro de afiliados do Grupo pontevedrés o 13 de marzo de 1936. O seu nome era Santos Lago González e tiña de profesión a de "Secretario do Concello". Tamén formaban parte da agrupación Juan C. Esmeriodes e José Soto Míguez de Soutomaior, e Xerardo Fuertes Gómez de A Cañiza. Afiliados os dous primeiros o 15 de marzo de 1936 e o último o 1 de abril do mesmo ano²⁰.

Se cadra o caso máis significativo de afiliación ó Grupo foi o de Ramón Villar Ponte. Militante da ORGA, non participou no proceso de reunificación do nacionalismo galego en decembro de 1931. Non obstante, enviou a súa adhesión ao acto. Ademais, entre as agrupacións que converxeron no acto fundacional do PG, estaba un *Grupo Nacionalista de Viveiro* ao que, como afirma Justo G. Beramendi, non podía ser alleo R. Villar Ponte. Pero

cedo, en 1932, decidiu retornar ao nacionalismo, abandonando o partido republicano-autonomista no que aínda militaba o seu irmán Antón. Cando no PG comezou o enfrontamento entre os defensores da "pureza" do galeguismo e os que estimaban imprescindible unha actuación política máis decidida e colaboracionista con outras forzas, a súa presenza como dirixente foi cada vez máis débil. Non se inclinou totalmente por ningunha das dúas opcións e refuxiouse na militancia de base²¹.

O Grupo de Viveiro entrou nunha fase de case inoperancia, ata que en xaneiro de 1936 comezou a súa reorganización. Na composición da nova directiva non aparecía R. Villar Ponte. Será no libro de afiliados do Grupo Galeguista de Pontevedra onde reaparecería a súa figura sen o número de socio e dado de alta o 23 de abril de 1936²².

Xosé F. Filgueira Valverde.
Líder da GG de Pontevedra

EPÍLOGO

Os Grupos Galeguistas tiveron un valor decisivo na actividade, implantación e proselitismo do PG, espallando os ideais nacionalistas por gran parte dos recunchos de Galicia. No labor de "concienciación", os Grupos traballaron a carón do pobo, das súas preocupacións, intereses e problemas. Nesta tarefa, o galeguismo e, en particular, os seus militantes estaban obrigados a mostrar económica, social e politicamente o beneficioso da autonomía. Claro está que esa autonomía tamén se fundamentaba en razóns históricas, de territorio e de lingua. Foran as elites intelectuais minoritarias as encargadas de "recuperaren" a diferenza galega, a propia "personalidade" de Galicia. Pero se non se chegaba ás masas, non se daría atinxido a autonomía, dereito específico

de todo pobo e territorio diferentes. Loxicamente, esa particularidade propia levaba aparelhada unha particularidade de problemas, solucións, sistemas e leis axeitadas á singularidade galega. Só o "apoio" do pobo galego permitiría á minoría nacionalista acadar os obxectivos propostos. Por iso, os Grupos Galeguistas tiñan que chegar á toda poboación e lugares de Galicia; en especial, aos campesiños e mariñeiros, reserva espiritual das tradicións e cultura galegas. Eles soubéranas manter, malia os séculos de escuridade que pasaran como consecuencia dunha política centralista e uniforme.

²¹Véxase BERAMENDI, J.G., Obra política de Ramón Villar Ponte, Sada-A Coruña Edicións do Castro, 1991, pp. 32-44.

²²ANTUÑA SOUTO, C.A., O galeguismo na provincia de Pontevedra (1930-1936), op. cit.

²⁰AHPP, L-7431, Rexistro de socios Grupo Galeguista de Pontevedra.

AXUDA DE

XUNTA DE GALICIA

CONSELLERÍA DE CULTURA
E DEPORTE

Dirección Xeral de Creación e Difusión Cultural